

**ТРАНСФОРМАЦІЯ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ
КОНЦЕПЦІЇ ЗРІВНОВАЖЕНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ РЕГІОНІВ**

Представлено результати дослідження можливостей врахування інтересів селянства у процесі формування програми подальшої трансформації аграрної економіки в контексті реалізації концепції зрівноваженого розвитку сільських регіонів. Проаналізовано сильні та слабкі сторони українського села та сформовано його якісні характеристики на перспективу. Визначено основні цілі дальшого розвитку сільського господарства, досягнення яких слід передбачити при формуванні оптимальної схеми подальшої трансформації аграрної сфери економіки в контексті реалізації концепції зрівноваженого розвитку сільських регіонів.

Постановка проблеми

Рівновага між системами (суспільною, економічною і природною) є особливо важливою в тих сферах людської діяльності, де вона безпосередньо стикається з природою, де форма цієї діяльності і її результати безпосередньо залежать від природи. Такою сферою діяльності є якраз сільське господарство, а

областю прояву її є сільські регіони. Оскільки Україна є країною аграрною в силу специфічної структури її виробничих ресурсів, то самостійним окремим напрямком української державної аграрної політики повинен стати зрівноважений розвиток сільських регіонів.

Стан вивчення проблеми

Результати досліджень економічних аспектів проблеми зрівноваженого розвитку містяться у працях таких вчених, як В. Амбросов, В. Горлачук, Б. Данилишин, Б. Зіновчук, П. Макаренко, П. Саблук, М. Ступень, М. Хвесик, І. Червен, В. Шебанін, В. Юрчишин та ін. Екологічними аспектами зрівноваженого розвитку сільських регіонів займаються Д. Добряк, Н. Зіновчук, Л. Новаківський, П. Тархов, О. Царенко, В. Щербань. Грунтовні результати проведених досліджень проблеми містяться у працях польських вчених-аграрників М. Адамовича, Б. Клепацького, Ф. Томчака, Є. Вількіна, В. Зентари. Р. Бялобжеска, Р. Кісель, М. Клодзінського, М. Маєвського, А. Радецького. Цими та низкою інших вчених сформовані концептуальні засади зрівноваженого розвитку сільських регіонів стосовно їх основних аспектів. Однак, низький наразі рівень розвитку аграрної економіки та низький рівень життя на селі свідчать про необхідність подальших досліджень вказаної проблеми стосовно умов і потреб сьогодення, особливо враховуючи курс України на підготовку до вступу в ЄС.

Мета дослідження – обґрунтувати основні шляхи подальшої трансформації аграрної сфери економіки в контексті реалізації концепції зрівноваженого розвитку сільських регіонів на основі оптимального поєднання інтересів селян та держави в рамках єдиної аграрної політики.

Об'єкт та методика дослідження

Об'єктом дослідження є процес трансформації аграрної сфери економіки в контексті реалізації концепції зрівноваженого розвитку сільських регіонів. Основним методом проведеного дослідження є монографічний, у ході застосування якого опрацьовано фактичні матеріали, що характеризують кризовий стан справ у економіці країни, зокрема у її аграрному секторі. На основі комплексного використання методів індукції і дедукції та синтезу і аналізу проведено узагальнення авторських поглядів на сутність, роль та можливості оцінки ступеня оптимальності поєднання інтересів селян та держави в рамках єдиної аграрної політики та обґрунтування основних шляхів його підвищення.

Результати дослідження

Соціально-економічні інтереси аграріїв, які визначають основні економічні стимули і повинні бути пріоритетними в системі господарського механізму АПК регіону, недостатньо враховувались при виборі стратегічної мети і розробці напрямів загальної економічної політики. Результатом цих суперечливих процесів в кінці 90-х років для досліджуваного регіону виявились проблеми невідрегульованості права власності на землю, нерозвиненість виробничої, соціальної і ринкової інфраструктури на селі, катастрофічно низькі рівні доходів

і зайнятості сільського населення, виникнення загрози порушення екологічної рівноваги у сільській місцевості.

Сучасний стан українського села залишається в цілому дуже складним, і в ньому слід виділити три групи проблем:

➤ демографічні – катастрофічне співвідношення народжуваності і смертності сільського населення, як наслідок – зменшення загальної його чисельності, погіршення співвідношення окремих вікових груп;

➤ соціальні – низький рівень соціального захисту, пов'язаний, насамперед з незадовільним рівнем доходів сільських сімей;

➤ господарсько-економічні – недостатній рівень розвитку підприємницької діяльності в сільській місцевості, що обумовлює проблеми сільського безробіття, низької наповнюваності місцевих бюджетів тощо.

Дані групи проблем українського села взаємопов'язані, а ключовою з точки зору підходів до їх вирішення є остання. Активізація сільської економіки дозволить вирішувати і соціальні проблеми, а за рахунок зменшення масштабів заробітчанства – демографічні.

У даний час зі сторони держави вживаються певні заходи щодо підтримки сільськогосподарського виробництва. Не вдаючись у дискусії відносно того, наскільки вони є ефективними за напрямками і масштабами, відзначимо, що підтримка лише однієї галузі, хоча й основної для села, є недостатньою для забезпечення його комплексного розвитку. Об'єктивно оцінюючи ситуацію в аграрному секторі економіки України, можна констатувати, що зроблено ще явно замало, аби наявні наразі позитивні тенденції набули стабільного і незворотного характеру [4, с. 5]. Основними проблемами в аграрному секторі економіки наразі є: відсутність цивілізованого, прозорого аграрного ринку; відсутність матеріально-технічного оновлення виробництва і умов для його здійснення; незакінченість земельної реформи і відсутність визначеності у напрямках її продовження; нерозвиненість соціальної сфери; нерозробленість механізмів залучення іноземних інвестицій; нерозвиненість правової бази; зменшення ролі науки у здійсненні реформаційних процесів [1, с. 6]. Дедалі актуальнішими стають питання взаємовідносин суспільства і природи та використання природних ресурсів. І це зрозуміло, бо з розвитком виробництва вилучаються все нові багатства природи, зростає вартість сировини, збільшується кількість відходів, що викидаються у навколишнє середовище. Однак, і це очевидно, було б неправильно вирішувати проблеми збереження ресурсів і середовища шляхом припинення росту або навіть скорочення обсягів виробництва, оскільки припущення суперечать закономірностям розвитку людського суспільства і практично нездійсненні [6, с. 5].

Академік В.І. Вернадський зазначав, що змінена культурою поверхня Землі не є чимось чужим для природи, а є природним і неминучим проявом життя як природного процесу [2, с. 61].

Мікроекономічні цілі (інтереси) максимізації прибутку виробників сільськогосподарської (агропромислової) продукції не завжди відповідають

макроекономічним цілям – максимізації суспільної (соціальної) ефективності АПК і охорони навколишнього природного середовища. Усунення даної суперечності потребує державного регулювання відносин економічної відповідальності за використання природних ресурсів [5, с. 16].

Подальша трансформація аграрної економіки України на основі її реформування об'єктивно повинна здійснюватись шляхом оптимального поєднання її напрямів в контексті реалізації концепції зрівноваженого розвитку сільських регіонів із врахуванням існуючих наразі основних проблем українського села, наявних вже нині його сильних сторін та перспективних параметрів:

➤ **основні проблеми сучасного села:** низький рівень професійної освіченості; „старіння” населення внаслідок міграції молоді до міста; низька загальна культура (проживання і виробництва); відсутність соціальної інфраструктури; неефективність с.-г. праці; низький рівень доходів сільського населення; низький рівень його зайнятості; зношеність засобів виробництва; відсутність ринку землі та виробничої інфраструктури; низький рівень використання місцевих ресурсів; роздрібненість виробництва;

➤ **сильні сторони українського села:** приватна власність на засоби виробництва; свобода і наявність досвіду підприємництва та знання зарубіжної культури проживання і виробництва; працелюбність і працездатність; наявність невикористаних місцевих ресурсів;

➤ **основні риси майбутнього українського села:** збалансованість розвитку економічної, екологічної і соціальної сфери села; наявність виробничої і соціальної інфраструктури; диверсифіковане підприємництво, розвиток позасільськогосподарської сфери підприємництва, в т.ч. агротуризму і зеленого туризму; наявність розвинутих осередків культури і житлових масивів; ліквідація принципових негативних відмінностей між містом і селом із збереженням сільських переваг.

Подолання великої сукупності негативних і суб'єктивних причин та обставин, які склалися за останні роки в сільському господарстві України загалом і на селі зокрема, вимагає вивчення і втілення у практику нетрадиційних для вітчизняних умов практичних кроків [3, с. 5]. Шляхи реалізації концепції зрівноваженого розвитку: підвищення рівня загальної і професійної освіченості селян; підвищення підприємницької освіченості самоврядування; розробка проєктів зрівноваженого розвитку регіонів на рівні сільських рад; розширення університетської мережі служби дорадництва; диверсифікація сільськогосподарського виробництва; розвиток позасільськогосподарської сфери підприємництва, в т.ч. агротуризму і зеленого туризму; державне регулювання процесів розвитку всіх сфер села на основі науково обґрунтованих підходів, ліквідація диспаритету цін з використанням ринкових та адміністративних механізмів; розвиток кооперації і агропромислової інтеграції; вдосконалення кредитного і банківського обслуговування.

Сучасна ситуація в аграрній економіці України вимагає розробки і реалізації системи заходів, для реалізації яких можна і слід залучити відповідний науковий потенціал, в т.ч. і навіть в першу чергу регіонів. Головними з них є: поглиблення реформування господарсько-економічного механізму і визначення перспектив розвитку окремих галузей агропромислового комплексу в регіональному аспекті; завершення перерозподілу землі та майна, включаючи розвиток і вдосконалення відносин власності на землю та запровадження механізмів реалізації права на власність; продовження процесу реструктуризації підприємств та розвитку і вдосконалення організаційних форм господарювання; вдосконалення системи економічних взаємовідносин між підприємствами і сферами АПК шляхом кооперації і створення соціально-економічних і правових основ розвитку інтегрованих виробництв на базі прогресивних технологій і моделювання кооперативних систем, формування науково-виробничих інтегрованих систем, подальша інтеграція сільськогосподарського виробництва в продовольчий ланцюг із захистом навколишнього середовища; підвищення рівня екологічності виробничих процесів в АПК та його продукції; підвищення інвестиційної атракційності підприємств і галузей АПК регіону, в т.ч. для зарубіжних інвесторів, та підвищення ефективності інвестиційної діяльності в цьому регіоні шляхом раціонального використання іноземних інвестицій та створення агропромислово-фінансових груп; забезпечення лізингової реалізації сільгосптехніки, підтримки конкурентоспроможності підприємств і продукції; впровадження досягнень науки і техніки та створення оптимальних умов для розширення експортних можливостей, реформування системи управління агропромисловим комплексом; наукове обґрунтування ролі держави в процесі регулювання ринкової економіки та створення ринкової інфраструктури і ринкового середовища; розробка програми і територіальної моделі соціально-економічного розвитку прикордонних і екологічно-рекреаційних регіонів, вдосконалення системи матеріально-технічного забезпечення сільсько-господарських підприємств на основі рівномірного і пропорційного розподілу ризику між усіма учасниками технологічного процесу виробництва кінцевого продукту АПК і одержання кінцевого фінансового результату; створення регіональної асоціації “аграрний навчально-науково-виробничий комплекс”, головним завданням якої є координація дій у освітній, науковій, впровадjuвальній і виробничій діяльності; вдосконалення підготовки спеціалістів для галузей АПК в контексті їх реформування і реструктуризації.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Основним завданням у процесі подальшої трансформації аграрної економіки України повинно стати створення умов для всестороннього задоволення інтересів сільськогосподарського виробника. Інакше кажучи, визначальними в аграрній реформі повинні бути інтереси селянина, а похідними вже від них – інтереси держави. Йдеться не про протиставлення інтересів держави і селян, а про те, що в умовах трансформації аграрного сектора економіки і його

реформування державні інтереси в цій сфері можуть бути реалізовані на практиці лише через задоволення інтересів селянства.

Основою формування перспективи села України повинна бути оптимізація пріоритетних напрямів зрівноваженого розвитку сільських регіонів в умовах дальшого реформування аграрної економіки на базі трансформування організаційно-правових форм господарювання та системи економічних взаємовідносин в цій сфері, всестороннього врахування різнобічних інтересів селянства, диверсифікації підприємницької діяльності на селі та надання сільськогосподарському виробництву багатофункціонального характеру при збереженні екологічно чистого сільського довкілля і розвитку соціальної інфраструктури, які й формують основні напрями подальших перспективних досліджень головних аспектів проблеми, якій присвячена дана стаття.

Література

1. *Гайдуцький П.І.* Аграрна реформа: радикальні заходи, високий результат / *П.І. Гайдуцький* // Економіка АПК. – 2002. – № 12. – С. 3–7.
 2. *Вернадский В.И.* Начало и вечность жизни / *В.И. Вернадский*. – М.: Советская Россия, 1989. – 704 с.
 3. *Жибак М.М.* До питання проблем та перспектив розвитку сільськогосподарського виробництва / *М.М. Жибак* // Економіка АПК. – 2009. – № 24. – С. 5–9.
 4. *Лузан Ю.Я.* Реформування аграрного сектора України: стан і перспективи / *Ю.Я. Лузан* // Економіка АПК. – 2002. – № 4. – С. 3–7.
 5. *Царенко О.М.* Екологізація виробництва як основа продовольчої безпеки України / *О.М. Царенко, П.В. Тархов, В.П. Щербань* // Економіка АПК. – 2001, № 5. – С. 15–20.
 6. *Черевко Г.В.* Економіка природокористування / *Г.В. Черевко, М.І. Яцків*. – Львів: Світ, 1995. – 208 с.
-